

УДК 373.3.015.31

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.79.1.7>**С. О. Лавренко**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової і професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ОРГАНІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Проблема розвитку творчої особистості в сучасному світі стає особливо актуальною, оскільки здатність висувати оригінальні ідеї, формування вміння використати знання в нестандартних ситуаціях, соціальна активність та ініціативність, вміння висловити свої почуття є обов'язковими рисами успішної людини. Фундамент цього закладається саме в молодшому шкільному віці. У різноманітні визначень поняття творчості є спільна риса – створення нового. У процесі розгляду творчої діяльності як форми діяльності людини, що спрямована на створення якісно нових суспільних цінностей, виділено складники творчої діяльності (гнучкість розуму, систематичність та послідовність мислення, діалектичність, готовність до ризику і відповідальності за прийняте рішення), її передумови (гнучкість мислення, критичність, здатність аналізувати та систематизувати знання) та етапи (накопичення знань і навичок, необхідних для чіткого викладу і формування завдання, виникнення проблем; зосередження зусиль для пошуку додаткової інформації, підготовка до розв'язання завдання; відхід від проблеми, переключення на інші заняття; осяяння, або інсайт; перевірка і доопрацювання задуму, його втілення).

Здібностями називають індивідуально-психологічні особливості конкретної людини, завдяки яким успішно виконується та чи інша продуктивна діяльність. Здібності традиційно поділяють на загальні (виявляються в багатьох видах діяльності на тому чи іншому рівні) та спеціальні (допомагають досягти високих результатів у певній спеціальній галузі діяльності). Різниця між спеціальними та загальними здібностями порівняна.

Здібності, від яких залежить готовність особистості до творчої діяльності, називають творчими. Їхніми компонентами є творче мислення (особливостями якого є швидкість, гнучкість, оригінальність, здатність бачити проблему там, де її не бачать інші, здатність згорнути розумові операції, замінюючи кілька понять одним, здатність вибирати одну з альтернатив розв'язання проблеми до її перевірки, здатність включати знову сприйняті відомості у вже наявні системи знань, здатність бачити речі такими, якими вони є, легкість генерування ідей, закінченість), творча уява (процес створення нових, оригінальних образів та ідей) та застосування методів організації творчої діяльності. Універсальними творчими здібностями є реалізм уяви, уміння бачити ціле раніше частин, ситуативно-перетворюючий характер творчих рішень, експериментування.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творчі здібності, новизна, молодші школярі.

Постановка проблеми. Нині особливо актуальною в освіті стає проблема розвитку творчої особистості. Важливими рисами такої особистості є здатність до творчого сприйняття світу, соціальна активність та ініціативність, вміння висловити свої почуття, думки, дати оцінку побаченому, почутому, здатність до емпатії, розуміння позиції, поглядів іншого, потяг до самовдосконалення та самоосвіти протягом життя та ін.

Вкрай необхідно навчати здобувати знання, формувати вміння використати їх у нестандартних ситуаціях, здатність висувати оригінальні ідеї, бути духовною, емпатійною людиною. Тому виховання творчої особистості учня молодшого шкільного віку взагалі та формування в нього творчих здібностей зокрема є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми творчості займалися В. Андреев, Г. Балл, Д. Богоявленська, М. Лейтес,

О. Лук, Я. Пономарьов, Г. Костюк, М. Холодна, О. Кульчицька та ін.

Розвиток творчих здібностей дітей педагоги досліджували в різних аспектах. Так, сутнісний зміст творчих здібностей вивчали О. Антонова, Ю. Бабаєва, Д. Богоявленська, О. Музика, О. Тихомиров, М. Янцур та ін. Методики розвитку творчих здібностей розробляли Г. Альтшуллер, Н. Винокурова, Г. Григор'єва, Б. Злотін, О. Зусман, Г. Іванов, О. Кульчицька, І. Мурашкова, Б. Нікітін, Л. Погонєць, А. Страунінг, М. Хоменко, Л. Шпачук, З. Шустерман, О. Яковлева та ін. Особливості розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку були предметом уваги О. Барташнікова, Т. Воробйової, Г. Колеснікової, О. Липецького, О. Лоюк, О. Нікітіної, М. Поташника, А. Радієвської, Л. Якубової та ін. Розвиток творчих здібностей учнів в умовах родини досліджували О. Ганичева, В. Дружинін, О. Зверева, Г. Ковальов, Т. Кулікова та ін.

Мета статті – уточнити сутність творчої діяльності учнів та творчих здібностей молодших школярів як її основи.

Виклад основного матеріалу. Розвиток суспільства в нових умовах ставить завдання формування творчого потенціалу особистості. Але саме поняття «творчість» кожен із нас розуміє по-різному: для одного вчителя творчий підхід до навчання – це здібність учня творчо розвивати та доповнювати його (вчителя) погляд, а для іншого – це вміння учня мати й відстоювати інший, часто протилежний погляд.

Творчість – це діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, що володіють новизною і суспільною значущістю, тобто в результаті творчості створюється щось нове, що до цього не існувало. Також творчість визначається як процес створення суб'єктивно нового, заснованого на здатності породжувати оригінальні ідеї і використовувати нестандартні способи діяльності [1; 3; 5]

Творчість характеризується як вища форма діяльності особи, що вимагає тривалої підготовки, ерудиції та інтелектуальних здібностей. Вона є основою людського життя, джерелом усіх матеріальних і духовних благ.

Поняття творчості пов'язане з поняттям творчої діяльності.

Науковці по-різному визначають творчу діяльність, але у всіх визначеннях є спільна риса – створення нового:

- індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація витворів, що мають культурну цінність;

- така діяльність людини, в результаті якої створюється щось нове – предмет зовнішнього світу або побудова мислення, що приводить до нових знань про світ або відчуття, що відтворює нове ставлення до дійсності;

- форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових суспільних цінностей [1; 3–5].

Зазначають такі складники творчої діяльності:

- гнучкість розуму (здатність до виділення істотних ознак із безлічі випадкових і здатність швидко перебудовуватися з однієї ідеї на іншу);

- систематичність та послідовність мислення;

- діалектичність (відкриття народжується з поєднання непоєднуваного);

- готовність до ризику і відповідальності за прийняте рішення [5, с. 134].

Стимулом до творчої діяльності є проблемна ситуація, яку неможливо розв'язати на основі наявних даних, тобто в традиційний спосіб. Оригінальний продукт діяльності отримується в результаті формування нестандартної гіпотези, розсуду нетрадиційного взаємозв'язку елементів, встановлення між ними нових видів взаємозалежності. Передумовами творчої діяльності є:

- гнучкість мислення;

- критичність (здатність людини не потрапляти під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них);

- здатність аналізувати та систематизувати знання [1; 5].

Виділяють такі етапи творчої діяльності:

- 1) накопичення знань і навичок, необхідних для чіткого викладу і формування завдання, виникнення проблеми (постановка завдань);

- 2) зосередження зусиль для пошуку додаткової інформації, підготовка до розв'язання завдання;

- 3) відхід від проблеми, переключення на інші заняття (період інкубації);

- 4) осяяння, або інсайт (геніальна ідея і проста здогадка скромних масштабів, тобто логічний прорив, стрибок у мисленні, отримання результату, що не витікає однозначно з посилань);

- 5) перевірка і доопрацювання задуму, його втілення [3; 5].

Основою творчої діяльності є творчі здібності.

Здібності – це індивідуально-психологічні особливості конкретної людини, завдяки яким успішно виконується та чи інша продуктивна діяльність, здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду [2–3; 5].

Здібності традиційно поділяють на загальні та спеціальні. Творчі здібності належать до загальних, оскільки виявляються в багатьох видах діяльності на тому чи іншому рівні. Літературні, музичні, образотворчі, акторські здібності є спеціальними і характеризуються як система властивостей особистості, що допомагає досягти високих результатів у певній спеціальній галузі діяльності – музичній, образотворчій, літературній тощо. Різниця між спеціальними та загальними здібностями порівняна: загальні творчі здібності закладені в основі спеціальних здібностей і є однією з головних умов розвитку останніх [1; 5]. Здібності, котрі підлягають розвитку і від яких залежить готовність особистості до творчої діяльності, називають творчими.

Дотримуючись позиції вчених, виділимо компоненти творчих здібностей молодших школярів – це творче мислення, творча уява та застосування методів організації творчої діяльності [5, с. 133].

В основі творчого мислення лежить дивергентний спосіб мислення. Люди, що володіють таким типом мислення, в процесі вирішення будь-якої проблеми не концентрують усі свої зусилля на знаходженні єдиного правильного розв'язання, а починають шукати рішення за всіма можливими напрямками, щоб розгледіти якомога більше варі-

антів. Такі люди схильні утворювати нові комбінації з елементів, які більшість людей знають і використовують тільки певним чином, або формувати зв'язки між двома елементами, що не мають на перший погляд нічого спільного.

Творче мислення характеризують такі основні особливості:

1) швидкість – здатність висловлювати максимальну кількість ідей (у цьому разі важлива не їх якість, а кількість);

2) гнучкість;

3) оригінальність – здатність породжувати нові нестандартні ідеї (це може виявлятися у відповідях, рішеннях, що не збігаються із загальноприйнятими);

4) здатність бачити проблему там, де її не бачать інші;

5) здатність згортати розумові операції, замінюючи кілька понять одним і використовуючи дедалі більш узагальнюючі в інформаційному плані символи;

6) здатність вибирати одну з альтернатив розв'язання проблеми до її перевірки;

7) здатність включати знову сприйняті відомості у вже наявні системи знань;

8) здатність бачити речі такими, якими вони є; виділяти те, що стосується того, що приноситься інтерпретацією;

9) легкість генерування ідей;

10) закінченість – здатність удосконалювати свій «продукт» або надавати йому закінченого вигляду [1; 3].

Творча уява – процес створення нових, оригінальних образів та ідей. За своєю суттю творча уява є особливою інтелектуальною діяльністю, спрямованою на перетворення навколишнього світу. Опорою для створення образу з її використанням слугує не лише реальний предмет, а й виражені у слові уявлення. Це зумовлює активний розвиток словесних форм уяви, пов'язаних із розвитком мовлення, мислення, коли дитина створює в уяві казки, історії поза конкретною ситуацією, переживаючи почуття свободи, незалежності від неї, бачить її очима різних людей, тварин, предметів. Виникнення творчої уяви не лише є важливим показником розвитку пізнавальної сфери дитини, а й тісно пов'язане з формуванням її особистості загалом.

Вчителі початкових класів мають створювати оптимальні умови для творчої самореалізації особистості школяра. Однією з таких умов має стати вплетення розвитку творчих здібностей учнів у зміст усіх навчальних предметів початкової школи. Важлива роль у цьому процесі належить вчителю, який має правильно організувати освітній процес, в якому б максимально активізувалося творче мислення та розвивалися творчі здібності молодших школярів.

Науковці виділяють такі універсальні творчі здібності:

1) реалізм уяви – образне схоплення деякої істотної, спільної тенденції або закономірності розвитку цілісного об'єкта до того, як людина буде мати про неї чітке поняття і зможе вписати її в систему суворих логічних категорій;

2) уміння бачити ціле раніше за частини;

3) ситуативно-перетворюючий характер творчих рішень – здатність у процесі вирішення проблеми не просто вибирати з нав'язаних ззовні альтернатив, а самостійно створювати альтернативу;

4) експериментування – здатність свідомо і цілеспрямовано створювати умови, в яких предмети найбільш яскраво виявляють свою приховану в звичайних ситуаціях суть, а також здатність прослідкувати і проаналізувати особливості «поведінки» предметів в цих умовах [4–6].

Висновки і пропозиції. Таким чином, творчістю є діяльність людини, що спрямована на створення якісно нових, не відомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо). Творчість передбачає накопичення знань і навичок, виникнення проблеми, зосередження зусиль і пошуки додаткової інформації, підготовку до вирішення завдання, відхід від проблеми, переключення на інші заняття, осяяння або інсайт, перевірку і доопрацювання задуму, його втілення. В основі творчості лежать творчі здібності. Розвиток творчих здібностей учнів є одним із пріоритетних завдань, які стоять перед сучасною школою, адже творча діяльність спрямована на формування якісно нових суспільних цінностей.

Перспективи подальших наукових пошуків у напрямі проблеми ми вбачаємо в розробці методичних рекомендацій для педагогів і батьків дітей щодо організації роботи з організації творчої діяльності в закладі освіти та в домашніх умовах.

Список використаної літератури:

1. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. *Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі* : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир, 2012. С. 14–41.
2. Барташніков О.О., Барташнікова І.А. Інтелектуальна ігротека. Тренування інтелектуальних і творчих здібностей дітей 6 років. Рівень II: методичний посібник. Львів : Оксарт, 2014. 50 с.
3. Воробйова Т.В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язування навчальних завдань : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2014. 245 с.
4. Лоук О.В. Теорія і практика розвитку творчого мислення учнів у навчально-виховному про-

- цесі початкової школи. Умань : Візаві, 2016. С. 162–184.
5. Радієвська А.А. Структурні компоненти творчих здібностей учнів молодших класів ліцеїв мистецтв як наукова проблема. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : збірник наук. пр. Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. 2012. Вип. 39. С. 133–138.
6. Шпачук Л.Р., Погонєць Л.М. Використання системи творчих вправ на уроках рідної мови в 3 класі як засіб формування творчих здібностей молодших школярів. Кривий Ріг, 2012. 77 с.

Lavrenko S. Organization of creative activity of elementary school child as a factor in the development of a child's personality

The problem of creative personality development in the modern world becomes especially relevant because the ability to put forward original ideas, the ability to use knowledge in unusual situations, social activity and initiative, the ability to express one's feelings are essential features of a successful person. The foundation of this is laid at the primary school age. In the variety of definitions of the concept of creativity, there is a common feature – the creation of a new one.

Considering creative activity as a form of human activity aimed at creating qualitatively new social values, the components of creative activity (flexibility of mind, systematic and consistent thinking, dialectic, willingness to take risks and responsibility for the decision made), its prerequisites (flexibility of thinking, criticality, ability to analyze and systematize knowledge) and stages (accumulation of knowledge and skills are necessary for a clear presentation and formation of the task, the emergence of problems; concentration of efforts to find additional information, preparation for solving the problem; leaving from the problem, switching to other activities; enlightenment, or insight; checking and finalizing the idea, its implementation).

Individual psychological characteristics of a particular person are called abilities, due to which one or particular productive activity is successfully performed. Abilities are traditionally divided into general (they manifest themselves in many types of activities at one level or another) and special (they help to achieve high results in a certain special field of activity). The difference between special and general abilities is relative.

Abilities on which a person's readiness for creative activity depends are called creative. Their components are creative thinking (features of which are speed, flexibility, originality, the ability to see the problem where others do not see it, the ability to convert mental operations replacing a few concepts with one, the ability to choose one of the alternatives to solve a problem before it is tested, the ability to include newly perceived information in existing knowledge systems, the ability to see things as they are, the ease of generating ideas, completeness), creative imagination (the process of creating new, original images and ideas) and the use of organization methods of creative activities. Universal creative abilities are the realism of the imagination, the ability to see the whole before the parts, the situational-transforming nature of creative decisions, experimentation.

Key words: *creativity, creative activity, creative abilities, novelty, elementary schoolchildren.*